

Een hoogvlakte zonder toppen en dalen;

Nederland langs de meetlat van Europese prestatie-indicatoren

Sociaal en Cultureel Rapport 2000

Jenny de Jong Gierveld¹

1. 'Als Nederland je-plaats-kennen door je-plaats-verkennen'

In de vlot geschreven epiloog van het Sociaal en Cultureel Rapport 2000, dat ditmaal gericht is op de bepaling van de Nederlandse positie te midden van de omringende Europese landen, wordt de huidige positie van Nederland ten opzichte van de andere landen uit de Europese regio samenvattend weergegeven als 'een hoogvlakte zonder hoge toppen en diepe dalen' (p. 607). Vergeleken met andere landen komt Nederland er op de positieve variabelen meestal goed uit en op de negatieve variabelen niet al te slecht; een mijns inziens eerlijke en openhartige samenvatting van de vele beschrijvende gegevens en aanzetten tot verklaring uit het Sociaal en Cultureel Rapport 2000. Het zijn met name de Nederlandse prestaties op sociaal-economisch gebied die meer dan in het recente verleden er thans goed uitkomen. Het inkomen per hoofd van de bevolking is sneller gestegen dan het geval is in de meeste van de ons omringende landen. De zogenaamde misère-index (de som van het werkloosheids- en het inflatiepercentage) daalde in Nederland relatief sterk in vergelijking met andere landen en bracht voor ons een topscore-plaats. Een andere opvallende prestatie in Nederland is de bijzonder lage, binnen Europa zelfs de laagste, score op een index waarin arbeidsongemakken zijn samengebracht: het aandeel van de werkenden in ploegendienst, in avond-, nacht-, zaterdag- en zondagwerk. Daar staan dan de uitschieters aan de andere zijde van het continuüm tegenover, zoals vooral het aantal en aandeel arbeidsongeschikten in de samenleving. Het aandeel kinderen beneden de schoolgaande leeftijd dat in door de overheid (mede) gesubsidieerde kinderopvang terecht kan, is evenmin aan de hoge kant en maakt een verdergaande arbeidsmarktparticipatie van de vrouw met kinderen niet tot een gelijkwaardige optie naast de veelal ook sterk geprefereerde optie om zelf voor de kinderen te zorgen.

In ons land is een intense discussie gaande rond de effecten van de hervormingen die werden beoogd in de gezondheidszorg, het onderwijs en de veiligheid. De cijfers en beschouwingen in dit Sociaal en Cultureel Rapport 2000 onderbouwen opnieuw de meningen van diegenen die ongerust zijn over de ontwikkelingen van het laatste decennium. Het thema 'hervormingen in de gezondheidszorg' bijvoorbeeld kan zeker niet als een succes van het poldermodel worden aangemerkt (p. 272). Een uitgebreide analyse van de problemen in de gezondheidssector, vanuit het perspectief van de gebruikers, laat ter zake ook weinig ruimte voor alternatieve interpretaties. Zo wordt op de pagina's 232 en volgende uitgebreid ingegaan op de positie van de gebruikers van AWBZ-gefinancierde hulp; een lange lijst met problemen

in de vraag-aanbodverhoudingen wordt vastgelegd. De oordelen van de informele helpers ter zake laten evenmin aan duidelijkheid te wensen over, al was het alleen al het feit dat deze mensen, die een zeer groot deel van de totale hulp voor hun rekening nemen, daarin nauwelijks blijken te worden erkend. Bijgevolg wordt er zeer onvoldoende rekening gehouden met de wensen en tekorten van het verzorgend deel van het sociale netwerk. In het algemeen wordt dan geconcludeerd dat voor de mensen met handicaps en andere beperkingen de voorzieningen steeds vaker wegdrijven van de curatieve zorg en deze zich blijken te beperken tot datgene wat onder het algemene sociale beleid valt (p. 237).

De algemene teneur van het rapport is daarom zowel een van 'verrassing' over de relatief goede prestaties, alsook een van 'verwarring' waar het de minder acceptabele uitkomsten van het Nederlandse beleid betreft in vergelijking tot andere landen uit de Europese regio. Overigens beperkt de schrijver van de epiloog zich niet tot een vergelijking in het regionale vlak, maar staat zichzelf een historische pennenstreek toe. 'Aan het eind van de twintigste eeuw is voor de meerderheid van de Nederlandse bevolking beschikbaar gekomen en gebleven, wat een eeuw eerder alleen voor de rijken weggelegd was: bestaanszekerheid, een huis met alles erop en eraan, comfort in het dagelijks leven, een goede opleiding, medische zorg, deelname aan sport en kunst, vakantie en uitgaan, interessant werk en veel vrije tijd, reizen en telefoneren, politieke invloed en vrijheid van keuze op alle belangrijke gebieden van het leven. (...) Het goedkoop worden van wat alleen rijken zich konden permitteren is een van de belangrijkste ontwikkelingen van de twintigste eeuw geweest.' (p. 603). Dit geldt trouwens evenzo voor de ons omringende landen.

Tot zover enkele van de inhoudelijke punten uit het Sociaal en Cultureel Rapport 2000.

2. De plaats van het Sociaal Cultureel Planbureau en van het Sociaal en Cultureel Rapport in het Nederlandse beleidsadviserende landschap

De tweejaarlijkse rapportage van het Sociaal en Cultureel Planbureau heeft als doel: 'de wetenschappelijke verkenning en beschrijving van het sociaal en cultureel welzijn *hier te lande...*'. Met het Sociaal en Cultureel Rapport 2000 wordt in afwijking van de algemene regel specifiek beoogd een vergelijking te bieden en te laten zien waar Nederland staat en hoe goed Nederland het doet op een reeks van prestatie-indicatoren in vergelijking met andere landen uit de Europese regio. Het is overigens niet voor de eerste keer dat een dergelijke vergelijking wordt gemaakt. Ook in 1990 werd deze benadering gehanteerd. Het is dan ook zeer verleidelijk om beide bundels naast elkaar te leggen en op de verschillen en overeenkomsten uitgebreid in te gaan. Is mijn indruk correct dat de evaluatie van het interdepartementaal beleid op het gebied van het sociaal en cultureel welzijn destijds wat directer, vinniger en misschien zelfs meer 'to the point' was? Ik zal op een aantal van de overeenkomsten en verschillen tussen de rapporten van 2000 en 1990 wat nader ingaan elders in deze bijdrage.

Naast de inleiding, een samenvatting en een epiloog telt het rapport nog dertien hoofdstukken, die aan even zovele belangrijke beleidsthema's van het huidige kabinet gewijd zijn.

Thema's die ook in de voorafgaande Sociaal en Culturele Rapporten steeds uitgebreid werden behandeld. Het moge duidelijk zijn dat het kader van een besprekingsartikel geen ruimte laat voor een diepgravende evaluatie van elk van deze hoofdstukken. In de hierna volgende paragrafen zal ik me beperken tot het weergeven van een aantal algemene karakteristieken van deze publicatie en op enkele specifieke punten wat dieper ingaan op de inhoud van het rapport.

Rest mij nog de opmerking dat alweer een zwaargewicht van een rapport voor ons ligt. Er zijn 610 bladzijden nodig om het sociaal en cultureel welzijn van de Nederlandse bevolking in comparatieve context vast te leggen. Dat is weliswaar wat minder dan het geval was met het Sociaal en Cultureel Rapport 1998, maar aanzienlijk meer dan de 468 pagina's van 1990.

De cruciale rol die het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) speelt in de Nederlandse sociologische wereld, en de betekenis van rapportages zoals die van 1990 en 2000 (en vele andere), werd begin van dit jaar nog weer eens duidelijk naar voren gebracht tijdens een bijeenkomst, geïnitieerd door de redactie van 'Mens & Maatschappij', daarin bijgestaan door de Universiteit van Amsterdam, over de maatschappelijke zichtbaarheid en praktische inzetbaarheid van de Nederlandse sociologie. Als discussiestuk lag een artikel van de hand van Glebbeek en De Vos (2000) ter tafel. De rode draad van dit artikel werd gevormd door de als negatief geïnterpreteerde ontwikkelingen in het Nederlandse sociale beleidslandschap. In dit landschap worden actoren onderkend, die niet zijn voorbereid op en niet zijn opgeleid tot advisering over maatschappelijke vraagstukken die relevant zijn voor het overheidsbeleid van nu en van de (nabije) toekomst. Sociologen, met andere woorden, die alles afweten van de stiel van het onderzoekswerk maar met lege handen en een mond vol tanden staan wanneer het aankomt op het geven van beleidsadviezen. Volgens Glebbeek en De Vos is de sociologie tot een minder belangrijke, minder betekenisvolle discipline geworden. De hiervoor reeds genoemde bijeenkomst was georganiseerd om deze uitdagingen nader te toetsen. Het zal niet verbazen dat het eerste van de officiële commentaren, namelijk die van collega Meurs, een totaal ander geluid liet horen. Meurs zette stevig in door te stellen dat zij zich als socioloog totaal niet herkende in de beschrijving van de stand van zaken van Glebbeek en De Vos. Onder meer in haar functie als lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, was zij onder de indruk van de productiviteit en effectiviteit van de sociologie en van de sociologen. Met veel waardering wees zij in dit verband en zeer expliciet op de gedegen studies, het daarbij behorende cijfermateriaal en de directe beleidsondersteuning zoals ervaren van het SCP en het NIDI. Terwijl Ganzeboom – terecht – ook de onmisbare invloed en bijdragen van het CBS toevoegde.

Het SCP heeft zich met andere woorden een expliciet gewaardeerde plaats verworven in het sociale beleidsadviserende kader in Nederland. Deze plaats wordt de laatste jaren, naar mijn gevoel, met nieuw elan onderbouwd. Onder leiding van Schnabel werd het onderzoeks- en publicatiebeleid onder de loep genomen en bijgesteld. Nog meer dan in het verleden worden de SCP-publicaties door de pers gevolgd en uitgebreid becommentarieerd.

3. Het zoeken naar wetenschappelijke verklaringen mede ten behoeve van zorgvuldige beleidsadvisering

Het Sociaal en Cultureel Rapport 1990, dat eveneens een vergelijking beoogde van Nederland ten opzichte van de overige Europese landen, besteedde uitgebreid aandacht aan bestaand en nieuw beleid op vrijwel elk van de behandelde domeinen. Voor- en nadelen van bepaalde beleidsmaatregelen kwamen steeds uitgebreid aan de orde. In vergelijking daarmee lijkt de beleidsaandacht in het Sociaal en Cultureel Rapport 2000, hoewel geenszins afwezig, toch van meer bescheiden aard te zijn. Afgezien van tegenvoorbeelden zoals in het hoofdstuk over onderwijs, en over gezondheid en zorg, lijken kritische evaluaties deels vervangen te zijn door een meer afstandelijke *verklaring* van bepaalde verschillen in beleidsuitkomsten. Uiteraard worden in het rapport ook thema's behandeld waarvoor geen of nog geen Nederlands overheidsbeleid beschikbaar is. Dit betreft enerzijds het bevolkingsbeleid en anderzijds onder meer het terrein van de ordening van de tijd. Vragen rond bijvoorbeeld de te verwachten 24-uurseconomie blijken nog uitsluitend te leven onder een kleine groep van wetenschappelijke speurders.

Zoals reeds door Arts (1999) in zijn besprekingsartikel van het Sociaal en Cultureel Rapport 1998 werd opgemerkt, komen er tegenwoordig meer verklaringsvragen aan de orde dan voorheen gebruikelijk was. In het Sociaal en Cultureel Rapport 2000 treffen we deze onder meer aan in het hoofdstuk 'Gezondheid en zorg'. De vraag naar het waarom van internationale verschillen in de levensverwachting is een van de verklaringsvragen die aldaar aan de orde wordt gesteld en vanuit verschillende invalshoeken wordt bekeken. Zo wordt gezocht naar de relatie tussen inkomen per hoofd van de bevolking en de levensverwachting. Wanneer deze relatie voor de rijkere landen niet meer evident is, wordt verder gezocht met behulp van de samenhang tussen de *toename* van de welvaart en de levensverwachting. Om ten slotte uit te komen op de hypothese van Wilkinson, dat voor de rijke landen niet het inkomen op zich, maar de inkomensongelijkheid en de relatieve armoede binnen de landsgrenzen gerelateerd is aan levensverwachting. Het speurwerk wordt dan afgesloten met de conclusie dat het vooral de verschillen in riskante gewoonten tussen hoge- en lage- statusgroepen zijn, die zelfs in egalitaire verzorgingsstaten de klassegebonden gezondheidsverschillen laten voortbestaan. Een interessante conclusie ligt op tafel, die vele mogelijkheden biedt tot wetenschappelijke debatten. Maar hier, zowel als op andere terreinen wordt het zoeken van verklaringen vervolgens niet expliciet gekoppeld aan beleidsaanbevelingen. Dit lijkt me een omissie en niet in de lijn van de missie van het SCP, die immers stelt dat de samenhangende beschrijvingen van de sociale en culturele situatie gepaard dienen te gaan met voorstellen hoe op dat terrein beleid te voeren en na te gaan of het beleid in werkelijkheid ook wordt uitgevoerd. Het zoeken van theoretische of empirische verklaringen van bepaalde ontwikkelingen is in de eerste plaats de taak van wetenschappers in de instituten voor fundamenteel onderzoek. Binnen instituten zoals het SCP dienen mijns inziens de verklaringen mede ten dienste te worden gesteld aan beleidsvoorbereiding en -uitvoering.

4. Nederland in vergelijking met andere Europese landen; een poging tot groepering

Onder deze kop zou ik enige aandacht willen besteden aan de pogingen die op verschillende plaatsen in het rapport worden aangewend om te komen tot een karakterisering van de Europese regio naar een aantal zinvolle subgroepen of clusters. Klaarblijkelijk en terecht zijn de medewerkers van het SCP overtuigd of al doende overtuigd geraakt van het feit dat één eenduidige clustering van de Europese landen tot de onmogelijkheden behoort. Naast elkaar worden verschillende pogingen tot clustering ondernomen, waarvan de resultaten op het eerste gezicht niet geheel met elkaar overeenstemmen. Zoals in de inleiding van het Rapport wordt gesteld doen een aantal analyses in het rapport echter wel vermoeden dat opnieuw de moderniseringstheorieën goede diensten kunnen bewijzen bij het onthullen van de grote lijnen van verschillen tussen landen/regio's. De verschillen tussen de landen corresponderen namelijk tot op zekere hoogte met de faseverschillen in een zogenoemd moderniseringsproces dat alle geïndustrialiseerde landen doorlopen. De verschillen in economische groei zoals uitgedrukt in onder andere het bruto nationaal product per hoofd van de bevolking en het aandeel van het bruto nationaal product dat wordt gespenseerd aan publieke facetten van gezondheidszorg, spelen een doorslaggevende rol in de aandrijving van het moderniseringsproces. Verschillen tussen Oost-Europa en de rest van Europa, en vervolgens tussen Noord-, West- en Zuid-Europa laten zich op deze dimensie onderscheiden. Niet geheel toevallig blijken bepaalde demografische indicatoren, zoals de daling van de fertiliteit en de stijging van ongehuwd samenwonen en echtscheiding, min of meer parallel te lopen met de regio-indeling op basis van de sociaal-economische indicatoren.

Bijzonder is de poging tot het zoeken van Europese patronen zoals die in het hoofdstuk over 'Vrije tijd' wordt ingezet en uitgewerkt. De wijze van vrijetijdsbesteding wordt eerst hypothetisch gekoppeld aan de geografische indeling van Europa in Noord, West en Zuid. Het zuiden van Europa wordt vervolgens omschreven met de volgende karakteristieken: een warmer klimaat, een lager welvaartsniveau, een sterker van godsdienst doordrenkte cultuur en minder vertakte statelijke verzorgingsarrangementen dan men in de Noordelijke streken gewoon is. Aan het andere eind van het spectrum kennen Scandinavische landen meer kou, meer welvaart, minder religiositeit en verder uitgewerkte verzorgingsarrangementen (p. 543). Wanneer dan op basis van dertien aspecten van vrijetijdsbesteding in veertien Europese landen een ordening wordt gezocht, dan blijkt het resulterende patroon grote gelijkenis te vertonen met de genoemde geografische indeling: (1) Portugal, Griekenland, Spanje en Italië, (2) Frankrijk, Duitsland, Ierland, België, het Verenigd Koninkrijk, Nederland, (3) Finland, Denemarken, Zweden en Noorwegen. Het belang dat men hecht aan de vrije tijd, de tevredenheid met de vrijetijdsbesteding, de mate van museumbezoek, de omzet van cd's en de mate van buitenlandse (zon-)reizen blijkt daarbij van doorslaggevend belang te zijn. Hoe noordelijker, hoe tevredener de Europeanen zijn met hun meer kosmopolitische wijze van vrijetijdsbesteding.

Een interessante en vernieuwende culturele dimensie wordt op deze wijze toegevoegd aan een clusterpatroon dat eerder reeds gebaseerd was op sociaal-economische (en demografische) variabelen.

5. De rol en betekenis van betrouwbare, actuele en internationaal vergelijkbare cijfers

Gedreven door grote nieuwsgierigheid en met een niet te miskennen liefde voor een gedegen cijfermatige onderbouwing van overeenkomsten en verschillen tussen Europese landen, heb ik het Sociaal en Cultureel Rapport 2000 doorgenomen. Helaas is een van de zaken die dan opvalt, dat lang niet in alle hoofdstukken van het rapport gedetailleerde, en genuanceerde Europese cijfers voorhanden blijken te zijn. In de vergelijking met het Sociaal en Cultureel Rapport van 1990 zijn we in dit opzicht een duidelijke stap verder. Maar we zijn nog niet waar we moeten zijn. Mijns inziens heeft De Gier (geciteerd in *Facta*, 2001, 9, 1, p.19) volkomen gelijk wanneer hij stelt dat de sociologen het in dit opzicht vaak moeten afleggen tegen de economen, die met name door de uitgebreidere institutionalisering en door de prentie te werken met de zogenaamde kerncijfers van de samenleving, over veel meer en meer uitgebreide, internationaal vergelijkbare datasets kunnen beschikken dan de vertegenwoordigers van de zogenaamde niet-kerntaken op het gebied van de maatschappijwetenschappen. Zo worden in het Sociaal en Cultureel Rapport 2000 de hoofdstukken over 'Economie en overheidsfinanciën', 'Openbaar Bestuur', 'Ordening en verdeling van de tijd', 'Gezondheid en zorg', 'Arbeid', 'Sociale zekerheid', en 'Onderwijs' gedragen door cijfers zoals die beschikbaar zijn vanuit de OESO voor minimaal alle landen van de Europese Unie. Op het terrein van de *civil society*, het hoofdstuk 'Participatie', moet daarentegen in belangrijke mate worden gewerkt met cijfers zoals die door de verschillende betrokken instanties zelf zijn aangeleverd, met navenant meer kans op onbetrouwbaarheid en vertekeningen. Voor bijvoorbeeld het hoofdstuk 'Vrije tijd, media en cultuur' heeft men evenmin de beschikking over systematische internationale gegevens, ook hier weer een gebied dat niet de status van statistische kerngegevens geniet.

Het rapport stelt verder expliciet dat enigszins betrouwbare cijfers over internationale migratie ontbreken; een hoofdstuk dat deze belangrijke problematiek zou kunnen behandelen wordt daarom vervangen door een korte paragraaf in het hoofdstuk over Normen en Waarden.

In het Sociaal en Cultureel Rapport 1990 werd uitgebreid aandacht besteed aan de vergrijzing van de samenleving. Nu de vergrijzingsproblematiek meer en meer op de agenda van de politieke wereld opduikt, kan een hoofdstuk ter zake klaarblijkelijk niet worden gerealiseerd. Veel meer en andere cijfers dan die betreffende ontgroening en vergrijzing in het algemeen, en de samenstelling van de bevolking naar brede leeftijdsklassen, alsmede de levensverwachting worden niet gepresenteerd. En waarom wordt in dit kader weer teruggegrepen op een toch tamelijk verouderd begrip als de afhankelijkheidsratio? Ook dit is uitsluitend te

begrijpen vanuit een tekort aan andere, meer interessante en relevante gegevens over de oudere bevolking. Ondanks het feit dat demografische gegevens aan de bron liggen van vele maatschappelijke ontwikkelingen blijkt er nog geen enkele systematische en gestandaardiseerde internationale aandacht te zijn voor basisgegevens zoals: de aandelen mannen en vrouwen van 65-69 jaar, van 70-74 jaar enzovoort, die als een koppel samenwonen, alleen wonen of samenwonen met kinderen. En hoe zit het tegenwoordig met de op eigen arbeidsverleden opgebouwde pensioeninkomens van vrouwen versus mannen van 65-59 jaar, van 70-74 jaar etcetera? Helaas blijken deze cijfers voor de Europese beleidsmakers nog steeds niet tot de kerncijfers te behoren en vinden we deze dus ook niet terug in het Sociaal en Cultureel Rapport 2000.

In het regelmatig overleg dat de directeurs van de landelijke statistische bureaus voeren in zowel het Eurostat- verband, als ook binnen het kader van de UN Economische Commissie voor Europa, werd door de jaren heen toch een gedegen basis gelegd voor een betrouwbaar en valide databestand van zogenoemde prestatie-indicatoren op vele terreinen. Maar harmonisatie van statistische gegevens blijkt nog steeds in belangrijke mate te worden bemoeilijkt door nationale regelgeving, door per land variërende vragenmodules ook wanneer het internationaal vergelijkende surveys betreft, alsmede door per land uiteenlopende prioriteitstellingen. Volgens het Werkprogramma 2001 heeft het CBS bijvoorbeeld de handen vol om te voldoen aan de vraag vanuit Europa inzake kortetermijnindicatoren zoals conjunctuurstatistiek. Van de zijde van het CBS wordt dan open en eerlijk gesteld dat er noodgedwongen niet veel initiatieven te verwachten zijn inzake indicatoren op het gebied van de quality-of-life (bijvoorbeeld inzake milieu en consumentenveiligheid). Het CBS heeft helaas ook besloten niet deel te nemen aan een vergelijkend Europees tijdbudgetonderzoek.

Zo blijkt dan vervolgens ook uit de teksten van dit Sociaal en Cultureel Rapport 2000 dat het voor het SCP extreem moeilijk is om greep te krijgen op comparatieve datasets, die alle landen van de huidige geïndustrialiseerde wereld zouden kunnen omvatten, zelfs wanneer we afzien van het insluiten van de landen in transitie. Enerzijds betekent dit dat in dit rapport slechts de tien tot twintig meest welvarende en hoogst ontwikkelde landen worden vergeleken, en anderzijds dat de in het Sociaal en Cultureel Rapport 2000 aan te treffen data afkomstig zijn van een baaierd aan bronnen van waaruit de statistische gegevens bij elkaar gesprokkeld zijn. Soms bevatten de tabellen gegevens van de 15 landen van de EU (vaak ook slechts van een deel daarvan, bijvoorbeeld in het hoofdstuk over de sociale zekerheid, waar bijvoorbeeld een belangrijk land als Frankrijk geheel ontbreekt; p. 351).

Soms hebben we te maken met ad hoc-verzamelingen zoals verkregen via min of meer private survey-ondernemingen, waarvan in het Sociaal en Cultureel Rapport 2000 terecht wordt geconstateerd dat van deze gegevens de actualiteit, herkomst en kwaliteit van de bevindingen niet altijd boven alle twijfel verheven zijn (p. 521). In andere gevallen worden indexen en vergelijkende gegevens gepresenteerd door allerlei instanties, die vervolgens tot bizar aandoende conclusies en tot veel debat aanleiding geven (p. 599).

We mogen ons dan ook gelukkig prijzen dat het SCP nog zoveel materiaal bijeen heeft weten te brengen, materiaal dat een eerste en globale plaatsbepaling van Nederland in Europa

mogelijk maakt. Uiteraard zullen de beleidsmakers aansluitend behoefte hebben aan meer gedetailleerde statistische gegevens. De behandeling van zoveel thema's in een bundel laat immers vrijwel geen ruimte voor nadere uitsplitsing van deze globale gegevens, enkele uitzonderingen daargelaten. Zo wordt in het hoofdstuk 'Wonen' traditiegetrouw ruimte gemaakt om zaken als de huisvestingssituatie uit te splitsen naar huishoudentypen, naar inkomenshoogte en dergelijke en in het hoofdstuk 'Normen en waarden' wordt het traditionele denken verder uitgediept door verschillende bevolkingscategorieën te onderscheiden naar de mate van hun traditioneel denken.

Dit gezegd zijnde mag van het SCP toch een voorttrekkersrol worden verwacht in en ten behoeve van het verwerven van betrouwbare, actuele en internationaal vergelijkbare prestatie-indicatoren, die verder reiken dan de directe kerncijfers van sociaal-economisch beleid – hoe belangrijk ook – en nadere nuancering van de sociaal-culturele beschrijvingen en verklaringen mogelijk maken.

6. Besluit

Een uitgebalanceerde bespreking van een werkstuk van meer dan 600 pagina's omvang in een kleine 4000 woorden is uiteraard ondoenlijk. De auteur selecteert in vrijheid die elementen, die haar of hem als passend en aantrekkelijk voorkomen. In een dergelijke bespreking worden enkele kritische opmerkingen gemaakt, opmerkingen die echter niets afdoen aan de waardering en bewondering voor het vele werk dat de medewerkers van het SCP jaar in, jaar uit, ons doen toekomen. Het Sociaal en Cultureel Rapport 2000 is slechts één uit een hele reeks regelmatige publicaties, maar dan wel een van de belangrijkste, en is vooralsnog voor de sociologische wereld onmisbaar.

Noot

1. De auteur is als Permanent Fellow verbonden aan het NIAS. Correspondentieadres: Netherlands Institute for the Advanced Study in the Humanities and Social Sciences, Meijboomlaan 1, 2242 PR Wassenaar; e-mail gierveld@nias.knaw.nl

Literatuur

- Arts, W.A. (1999). Vijfentwintig jaar Sociaal en Cultureel Rapport; Vijfentwintig jaar sociale verandering in Nederland. *Mens & Maatschappij*, 74, 286-291.
- Glebbeeck, A. & Vos, H. de (2000). Heeft de sociologie een toekomst? Over de hardnekkige onvolledigheid van de sociologische beroepsopvatting. *Mens & Maatschappij*, 75, 277-297.